

**MANIFEST
O LOKALNI IN
TRAJNOSTNI
PREHRANI
V SLOVENIJI**

KOLOFON

Avtorji Zveze slovenske podeželske mladine (ZSPM):

Ajda Podlesnik, Klavdija Bastl Enci, Doris Letina, Nejc Ažman, Jernej Križančič, Urša Skube, Marina Nemec, Eva Bider, Tadej Drnovšek, Lara Gerbec, Martin Žbogar, Andraž Podpečan, Katarina Rojc, Rene Paskolo Mlasko, Jakob Jesenšek, Vesna Brajer, Andreja Grobiša, Matej Ščuka, Nina Kresnik, Domen Logar, Primož Malešič, Eva Golob, Suzana Krhlanko, Miha Štular, Eva Kotnik, Mateja Golc

Avtorji Mladinska zveze Brez izgovora Slovenija (MZBIS):

Manca Kozlovič, Karin Križman, Tina Fornazarič

Avtorji Focus, društvo za sonaraven razvoj:

Živa Kavka Gobbo

VSEBINA

1. UVOD	5
2. ZAKAJ <i>MANIFEST</i> IN KAKO GA UPORABLJATI	6
3. PROJEKT GLAS MLADIH: BREZ KMETIJ SE NE DA ŽIVET	8
4. KAKO JE NASTAL <i>MANIFEST</i>	10
5. IZZIVI IN REŠITVE	11
6. ZAKLJUČEK	41
7. VIRI	42

1. UVOD

Kmetijstvo je strateška panoga, ki presega pridelavo hrane, saj vpliva na prehransko varnost, odpornost družbe, stanje okolja (npr. ohranja rodovitnost tal ter vpliva na stanje voda in biotsko raznovrstnost) in poseljenost podeželja. Ko se kmetijstvo umika ali postaja prekomerno intenzivno, se to ne odraža le v statistiki pridelave, temveč ponekod tudi v pritisku na okolje, izgubi znanja in povečani odvisnosti od uvoza hrane. Takšna odvisnost zmanjšuje sposobnost družbe za odzivanje na nepredvidljive razmere, kot so podnebni ekstremi ali motnje v mednarodni trgovini. Podnebne spremembe dodatno razkrivajo strateški pomen kmetijstva. Pridelava hrane je vse bolj izpostavljena sušam, poplavam in drugim vremenskim skrajnostim, hkrati pa ima prav kmetijstvo pomembno vlogo pri blaženju teh sprememb. Način rabe tal, skrb za tla ter voda in izbira pridelovalnih praks odločilno vplivajo na dolgoročno odpornost prehranskega sistema.

Trajnostni prehranski sistemi temeljijo na lokalno prilagojenem kmetijstvu, zlasti na družinskih kmetijah, ki ohranjajo znanje, krajino ter povezanost med pridelovalci in potrošniki, pomemben steber pa predstavljata še trden agroživilski sistem in ozaveščen potrošnik, ki je pripravljen za trajnostna živila plačati primerno ceno. Vlogo kmeta je treba obravnavati kot javni interes in temelj dolgoročnega razvoja. Kmetijstvo je eden ključnih temeljev družbe, od katerega so neposredno odvisne prehranska varnost prebivalstva, dolgoročna stabilnost okolja in odpornost skupnosti na krize. Če želimo zagotoviti trajnostne prehranske sisteme, mora biti kmetijstvo prepoznano kot strateška panoga v javnem interesu. To pomeni, da njegove vloge ne merimo zgolj skozi ekonomsko učinkovitost, temveč tudi skozi prispevek k zdravju ljudi, varovanju okolja in družbeni koheziji. Javne politike morajo ustvarjati pogoje, v katerih je kmetovanje dolgoročno smiselna izbira, ter omogočiti prenos znanja in dostop do virov prihodnjim generacijam kmetov.

Strateška vloga kmetijstva zahteva premišljeno, dolgoročno in odgovorno obravnavo v vseh razpravah o prehranskih sistemih in trajnostnem razvoju. Za doseganje zadanih ciljev pa sta pomembna predvsem vključevanje in sodelovanje z različnimi deležniki, od Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije (KGZS), raziskovalnih inštitutov (npr. Kmetijski inštitut Slovenije – KIS), nevladne organizacije s področja trajnostnega razvoja pa do občin. Ključno in najpomembnejše pa je vključevanje kmetov samih.

2. ZAKAJ MANIFEST IN KAKO GA UPORABLJATI

Manifest o lokalni in trajnostni prehrani v Sloveniji (v nadaljevanju Manifest), ki ga berete, je nastal z željo po odzivu na izzive slovenskega kmetijstva in prehranskega sistema ter po spodbujanju sistemskih sprememb za učinkovitejše blaženje in prilagajanje podnebnim spremembam. Poleg tega je ideja o Manifestu nastala iz želje po naslavljanju izzivov, s katerimi se soočajo potrošniki (še posebej mladi) pri podpori lokalnim proizvajalcem.

Področje prehranskih sistemov in kmetijstva je v času podnebne krize prežeto z različnimi interesi, potrebami in teoretičnimi temelji, ki razdvajajo polje, v katerem se iščejo rešitve. Zato je pomemben vidik tega Manifesta tudi iskanje skupnega imenovalca različnih organizacij, deležnikov in interesnih skupin, ki jim je to področje pomembno. Dokument je zasnovan tako, da bralcu omogoča hiter, praktičen in pregleden vpogled v ključne izzive ter rešitve, ki smo jih mladi oblikovali v sodelovanju z različnimi deležniki.

Dokument se lahko uporablja na različne načine. V prvi vrsti je to zagovorniški dokument, hkrati pa je tudi prikaz ključnih izzivov in rešitev, ki jih tako mladi kot tudi drugi deležniki vidimo kot pereče. Področja, ki so predstavljena v dokumentu, potrebujejo takojšnje ukrepanje ter strateške in konkretne usmeritve na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. Dokument lahko uporabljajo tudi odločevalci, predvsem pri iskanju rešitev na izzive, ki so skupni vsem.

Pomemben vsebinski poudarek dokumenta predstavlja koncept lokalne prehrane in trajnostnih prehranskih sistemov. Gre za povezana pojma, ki pa nista sinonima. Lokalna prehrana se namreč nanaša predvsem na geografski izvor hrane, medtem ko trajnostna prehrana zajema širši koncept, ki vključuje še okoljske, družbene, zdravstvene in ekonomske vidike prehranskega sistema. Trajnostna prehrana se nanaša na način pridelave, predelave, distribucije in porabe hrane, ki zagotavlja prehransko varnost in zdravje prebivalstva danes, hkrati pa ne ogroža možnosti prihodnjih generacij. Takšen pristop vključuje varovanje naravnih virov, kot so tla, voda in biotska raznovrstnost, ekonomsko vzdržno kmetijstvo, pravičen položaj pridelovalcev v prehranski verigi ter spodbujanje zdrave in uravnotežene prehrane.

Pomemben del trajnostnega prehranskega sistema predstavljata tudi zmanjševanje zavržkov hrane in odgovorna raba virov. Lokalna prehrana pomeni hrano, pridelano in predelano na bližnjem geografskem območju potrošnika. Poudarek je na krajših dobavnih verigah, večji sledljivosti hrane ter tesnejši povezavi med pridelovalci in potrošniki. Takšen način oskrbe s hrano prispeva k ohranjanju kmetijstva, razvoju lokalnega gospodarstva, ohranjanju podeželja in večji svežini hrane.

3. PROJEKT GLAS MLADIH: BREZ KMETIJ SE NE DA ŽIVET

Projekt "Glas mladih: Brez kmetij se ne da živet – Ponovni zagon prehranskega sistema: mladi za okolju in družbi odgovorno prihodnost hrane" (v nadaljevanju *Glas mladih*) je potekal v partnerstvu med Zvezo slovenske podeželske mladine, Mladinsko zvezo Brez izgovora Slovenija in Focusom, društvom za sonaraven razvoj.

Projekt se je odvijal med januarjem 2025 in aprilom 2026, njegov glavni namen pa je bil povezati mlade s podeželja in mest ter spodbuditi izmenjavo znanja in izkušenj z organizacijo aktivnosti, ki krepijo sodelovanje na področju trajnostne in lokalne prehrane. Projekt se zaključuje z oblikovanjem Manifesta mladih o trajnostnih prehranskih sistemih, ki bo pomemben temelj za nadaljnje zagovorniške aktivnosti ter krepitev sodelovanja med mladimi in odločevalci.

Aktivnosti projekta:

- Študijski obiski na kmetijah so mladim omogočili neposreden vpogled v delovanje kmetij in izzive sodobnega kmetijstva, kot so trajnostna pridelava, dobrobit živali, dostop do zemljišč in položaj kmetov v prehranski verigi.
- Pogovorni večeri so ustvarili prostor za dialog med mladimi, kmeti, strokovnjaki in predstavniki organizacij o prihodnosti prehranskega sistema. Razprave so odpirale vprašanja trajnostne prehrane, položaja kmetov, prehranske varnosti ter odgovornosti potrošnikov in družbe pri oblikovanju pravičnejšega prehranskega sistema.
- Fotografska razstava, imenovana 'Ona v srcu polja', je javnosti približala vlogo ter položaj žensk v kmetijstvu.
- Kampanja o trajnostni prehrani je bila izvedena na številnih dogodkih v lokalnih okoljih ter šolah, z namenom ozaveščanja mladih (tako iz podeželskih kot mestnih okolij) o pomenu trajnostne in lokalne prehrane ter o vplivu prehranskih odločitev na okolje, družbo in zdravje.
- Raziskovalni natečaj je mladim ponudil priložnost za poglobljeno raziskovanje tem kmetijstva, prehranske varnosti in trajnostnih prehranskih sistemov.

- *Manifest*, ki je glavni rezultat projekta, predstavlja skupni dokument mladih in drugih vključenih deležnikov ter združuje ključne izzive in predloge rešitev za bolj trajnosten, pravičen in odporen prehranski sistem. Nastal je na podlagi aktivnosti projekta, dialoga z deležniki in izkušenj mladih ter odločevalce poziva k sistemskim spremembam na področju živilstva in kmetijstva.

nexcuse

Mladinska zveza Brez izgovora Slovenija je nacionalna mladinska organizacija v javnem interesu z edinstvenim vrednotnim sistemom, aktivno vpetostjo v reševanje družbenih problemov in dolgoletno prakso odličnosti na področju implementacije kompetenčnih modelov za mlade, ki se celostno dopolnjujejo v meddisciplinarni "Metodi Brez izgovora". Brez izgovora Slovenija ni le organizacija, temveč je nenehno izpopolnjujoča se, medvrstniško povezujoča platforma mladih s potencialom, ki želijo soustvarjati spremembe na področju zdravja in okolja ter postati del rešitve pri izzivih, ki so pred nami. Organizacija deluje na ravneh razvijanja osebnih kompetenc mladih in njihovega potenciala ter prenašanju potrebnega znanja, izkušenj in veščin z izvajanjem učinkovitih, dolgoročno zastavljenih programov, namenjenih zmanjševanju neenakosti v zdravju, povečanju zdravstvene in okoljske pismenosti ter spodbujanju aktivnega državljanstva.

Zveza slovenske podeželske mladine (ZSPM) je edina prostovoljna, nacionalna, nevladna ter nestransarska organizacija, ki združuje tako mlade s podeželja kot tudi tiste, ki čutijo pripadnost podeželju. ZSPM je mladinska organizacija, ki že več kot 30 let deluje na področju zagovorništva, izobraževanja in povezovanja mladih s podeželja. Naše delovanje temelji na rednih dejavnostih, kot so izvajanje izobraževalnih programov z metodami mladinskega dela in neformalnega izobraževanja, usposabljanj, delavnic in mladinskih izmenjav, organizacija nacionalnih in lokalnih dogodkov ter aktivno sodelovanje v procesih oblikovanja politik, ki vplivajo na mlade in podeželje ter mlade kmete in kmetijstvo.

Projekt je bil financiran s strani Društva Focus (v okviru projekta Re:boot, ki ga sofinancira Evropska komisija). V Focusu, društvu za sonaraven razvoj, se zavzemajo za celostne družbenoekonomske spremembe, ki omogočajo dostojno življenje za vse v okviru planetarnih omejitev. Pri svojem delu se osredotočajo predvsem na družbene vidike okoljske krize, položaj ranljivih skupin prebivalstva ter praktične in sistemske rešitve, ki imajo potencial za dolgoročne pozitivne spremembe v lokalnem, nacionalnem in mednarodnem okolju. Delujejo kot samostojna, nevladna in nepridobitna okoljska organizacija, ki svoje delo izvaja organizirano v naslednje programe: podnebje, energija, mobilnost, globalna odgovornost in pravičnost ter odrast.

4. KAKO JE NASTAL MANIFEST

Pri pripravi so sodelovali mladi iz partnerskih organizacij, ambasadorji in udeleženci dogodkov. K procesu priprave smo povabili tudi ključne deležnike na področju kmetijstva in prehranskih sistemov (nevladne organizacije, nacionalne pristojne institucije in strokovne institucije). Vključili smo tudi poglede, izzive in rešitve, ki so jih predlagale osebe, ki so sodelovale pri posameznih aktivnostih v projektu *Glas mladih*.

V proces smo vključevali mlade in druge posameznike iz ruralnih ter urbanih okolij. Izzive in predloge rešitev smo zbirali skozi različne aktivnosti, kot so študijski obiski kmetij, fotografska razstava, pogovorni večeri, srečanja z različnimi deležniki ter komunikacijska kampanja. Osrednji rezultat projekta *Glas mladih* je priprava *Manifesta*.

Pri njegovem oblikovanju je bilo pomembno iskanje skupnih izhodišč. Do njih smo prišli skozi vsebinska srečanja in usklajevanja različnih pogledov, prepoznanih izzivov ter možnih rešitev, ki jih lahko skupaj podpiramo. *Manifest* tako predstavlja skupen izraz stališč civilne družbe, ki poudarja pomen strateškega razmisleka o prehranskih sistemih, ohranjanja kmetijstva in varovanja okolja ter razvoja sistemov, odpornih na izzive podnebnih sprememb.

5. IZZIVI IN REŠITVE

5.1 PROMOCIJA IN IZOBRAŽEVANJE NA PODROČJU KMETIJSTVA

Trajnostna in lokalna prehrana nista zgolj rezultat individualnih izbir, temveč odraz širšega razumevanja hrane, kmetijstva in prehranskih sistemov. Odnos do hrane, kmetov ter pridelave in predelave se oblikuje skozi izobraževanje, javni diskurz in družbene prakse. Zato sta promocija in izobraževanje ključna vzvoda za dolgoročen prehod v bolj trajnostne, odporne in lokalno usmerjene prehranske sisteme.

Izobraževanje omogoča razumevanje kompleksnosti prehranske verige, krepi kritično mišljenje ter gradi vrednote, povezane s prehransko varnostjo in trajnostjo, promocija pa prispeva k večji vidnosti teh tem ter oblikuje družbene predstave o kmetijstvu in lokalni hrani. Pristopa sta še posebej učinkovita, ko se dopolnjujeta – brez izobraževanja promocija ostaja površna, brez promocije pa znanje ne doseže širše javnosti.

Pomen promocije in izobraževanja potrjujejo tudi rezultati analize podatkov mladih, zbranih v okviru aktivnosti projekta *Glas mladih*. V anketi, v kateri je sodelovalo 254 udeležencev (povprečna starost 17,8 leta), večina mladih poroča, da so o trajnostni in lokalni prehrani predhodno imeli omejeno ali površno znanje. Le dobra petina udeležencev je navedla, da so vsebine že poznali, kar kaže na izrazit primanjkljaj sistematičnega izobraževanja o prehranskih sistemih. Hkrati rezultati kažejo, da so mladi za tovrstne vsebine zelo dovzetni, kadar so predstavljene na interaktiven, izkustven in na dialogu temelječ način.

Ključna sta tudi prenos znanja in dialog med vsemi deležniki – kmeti, mladimi, potrošniki, izobraževalnimi ustanovami, strokovnjaki in odločevalci. Le s sodelovanjem in skupnim razumevanjem lahko namreč krepimo prehransko varnost, trajnostni razvoj in odpornost lokalnih skupnosti.

Pomanjkanje (sistematičnih) vsebin o kmetijstvu in pridelavi hrane

Po podatkih organizacije Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (angl. *Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO*) je pomanjkanje prehranske pismenosti eden ključnih dejavnikov, ki vplivajo na nezdrave prehranske navade in nizko podporo trajnostnim prehranskim sistemom (FAO, 2018). Tudi v Sloveniji kmetijstvu in prehranskim sistemom namenjamo razmeroma malo vsebinske pozornosti. Otroci, mladi in širša javnost pogosto nimajo osnovnega razumevanja o tem, kje in kako se hrana prideluje, kakšna je vloga kmetov ter kako so prehrana, zdravje in okolje medsebojno povezani. Posledica sta odtujenost med potrošniki in kmeti ter nizko zavedanje pomena lokalne pridelave hrane za prehransko varnost, podeželje in krajino.

Promocijske pobude, kot je pobuda *Naša super hrana* (www.nasasuperhrana.si/), pomembno prispevajo k večji prepoznavnosti lokalnih ponudnikov hrane ter krepitvi povezave med potrošniki in kmeti.

Predlagane rešitve:

- Razvoj in podpora nacionalnim ter lokalnim promocijskim pobudam, ki poudarjajo pomen lokalne hrane.
- Načrtovanje promocijskih aktivnosti, ki temeljijo na strokovnih in izobraževalnih vsebinah, ter njihovo vključevanje v šolske in mladinske programe.
- Promocija pobud, kot je *Naša super hrana*, kot pomembnih virov informacij za splošno javnost.
- Razvoj učnih modulov o lokalni hrani, prehranski varnosti in trajnosti.
- Spodbujanje razumevanja oznak in shem kakovosti pri potrošniku.
- Poenotenje sistema shem kakovosti in zmanjšanje poplave vseh oznak, ki so na trgu.
- Povezovanje različnih deležnikov pri promociji kmetijstva.
- Skupen, a enakomeren nastop sektorjev pri promociji svojih pridelkov/izdelkov.
- Zagotavljanje stabilne podpore projektom, ki se dolgoročno ukvarjajo z ozaveščanjem, izobraževanjem in promocijo lokalne prehrane.

Pomanjkanje vsebin kmetijstva v šolah

"Izobraževalni sistem ne podpira kmetijstva in otrok ne uči o pozitivnem pomenu kmetijstva." (obiskovalka aktivnosti projekta Glas mladih, 23 let)

Analize učnih načrtov osnovnih šol kažejo, da so kmetijske teme pri obveznih predmetih neposredno slabo zastopane, pri izbirnih predmetih pa še izraziteje slabše. Kmetijske vsebine je sicer mogoče vključevati posredno, znotraj operativnih učnih ciljev, vendar le, če jih učitelji v ciljnih prepoznajo in se za to zavestno odločijo. Učna gradiva (učbeniki, delovni zvezki, atlas) sicer kmetijske vsebine obravnavajo pogosteje kot učni načrti, vendar se osredotočajo predvsem na okoljsko in družbenogospodarsko vlogo kmetijstva, medtem ko je proizvodni vidik manj prisoten. Praktično in izkustveno učenje je večinoma omejeno na dneve dejavnosti, pri čemer se kot najučinkovitejši kažejo naravoslovni in tehnični dnevi, izvedeni neposredno na kmetijah. Sistemskih spodbud in podpor za takšne oblike dela pa primanjkuje (Sirše, 2018).

Analiza odzivov mladih iz projekta *Glas mladih* potrjuje, da je izobraževanje o prehranskih sistemih trenutno nezadostno. Več kot četrtnina udeležencev je po delavnici izpostavila, da so se nečesa novega naučili predvsem o lokalni prehrani, tržnicah ter pomenu lokalne pridelave za kmete in gospodarstvo. Dodatnih 13 % udeležencev je poročalo o boljšem razumevanju trajnosti kot širšega koncepta, ki vključuje tudi družbene in ekonomske razsežnosti. To kaže, da so vrzeli v znanju izrazite, a jih je hkrati mogoče zelo hitro zapolniti z ustreznimi vsebinami.

Pozitivna praksa je *Teden slovenske hrane*, ki skupaj s *Tradicionalnim slovenskim zajtrkom* predstavlja pomembno priložnost za približevanje poti hrane otrokom in mladim. Kljub velikemu potencialu pa pobuda trenutno ostaja predvsem na simbolni ravni, brez jasnih strateških ciljev, dolgoročne usmeritve in merljivih učinkov.

Predlagane rešitve:

- Sistematična vključitev vsebin o prehranskih sistemih v formalno izobraževanje (več predmetov, ne le posamičnih tem).
- Pogostejša uporaba dni dejavnosti (naravoslovni, tehniški dnevi) za izvedbo pouka na kmetijah – krepitev sodelovanja šol z lokalnimi kmetijami in skupnostmi (obiski, projektno in izkustveno učenje).
- Povezovanje organizacij ter ustanov, aktivnih na področju kmetijstva, z učitelji predmeta *aktivno državljanstvo* za vključitev vsebin znotraj predmeta.
- Delo s pedagoškimi delavci ter krepitev prepoznavanja tematik in praks kot pomembnih (npr. priprava zbornika aktivnosti, iniciativ itd., ki jih lahko vnesejo v šolski prostor).
- Prepoznavanje *Tedna slovenske hrane* (s strani odločevalcev, predvsem Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter Ministrstva za vzgojo in izobraževanje) kot dolgoročnega strateškega orodja za krepitev prehranske pismenosti otrok in mladih, podporo lokalni pridelavi in kratkim dobavnim verigam ter povečanje prehranske odpornosti Slovenije.
- Vzpostavitev lokalnih in nacionalnih baz kmetij in organizacij, ki izvajajo izobraževalne vsebine za šole.
- Razvoj praktičnih kompetenc (načrtovanje obrokov, ravnanje s hrano, razumevanje deklaracij, zmanjševanje zavržkov).
- Vključevanje osnov kuhanja, ravnanja s hrano in prehranske pismenosti v izobraževalni proces.
- Zagotovitev stabilnih finančnih mehanizmov za podporo praktičnim delavnicam in obiskom kmetij.

Mit o dragi trajnostni in lokalni hrani

Trajnostna in lokalna hrana je pogosto predstavljena kot dražja izbira, pri čemer se presoja omejuje zgolj na ceno izdelka ob nakupu. Pri tem se spregleda dolgoročne družbene, okoljske in zdravstvene stroške konvencionalne prehrane, ki jih posredno nosi celotna družba. Takšno dojemanje zmanjšuje pripravljenost potrošnikov za podporo lokalnim in trajnostnim prehranskim sistemom.

Podatki mladih iz analize projekta *Glas mladih* kažejo, da so prehranske navade večine še vedno le delno trajnostne (54,7 %), pomemben delež pa o vplivu prehrane sploh še ni razmišljal. Po izvedenih delavnicah so udeleženci najpogosteje izrazili željo po spremembah, kot so pogostejši nakup lokalne hrane, več sezonske prehrane, manj zavržene hrane in izbira manj predelanih izdelkov. To potrjuje, da percepcija cene in dostopnosti pomembno vpliva na vedenje, hkrati pa lahko ciljno usmerjeno izobraževanje bistveno spremeni odnos do lokalne hrane.

Predlagane rešitve:

- Promocija celostnega razumevanja cene hrane, ki vključuje okoljske in zdravstvene učinke.
- Jasna in dostopna komunikacija o stroških pridelave in vrednosti lokalne hrane.
- Izobraževalne kampanje, ki lokalno hrano predstavljajo kot naložbo v javno zdravje, okolje in odpornost sistema.

Prehranska varnost in odpornost lokalnih prehranskih sistemov

Prehranska varnost je za večino potrošnikov abstrakten pojem, ki ga ne povezujejo z lokalno pridelavo hrane. Analiza podatkov iz projekta *Glas mladih* razkriva tudi razlike glede na okolje bivanja. Mladi iz večjih mest pogosteje navajajo, da o trajnosti prehrane še niso razmišljali, hkrati pa izražajo večjo potrebo po jasno označenem poreklu hrane, manj embalaže iz plastike ter boljših možnostih za nakup lokalnih izdelkov. Mladi iz manjših in srednje velikih mest pa pogosteje prepoznavajo pomen lokalne hrane, sezonskosti in neposrednega nakupa pri kmetih. To potrjuje, da so lokalni prehranski sistemi in kratke dobavne verige ključni tudi z vidika dostopnosti in ozaveščanja, še posebej v urbanih okoljih.

Predlagane rešitve:

- Vključevanje tem prehranske varnosti in odpornosti lokalnih prehranskih sistemov v izobraževalne programe in javne kampanje.
- Ozaveščanje o pomenu kratkih dobavnih verig in vlogi lokalnih pridelovalcev pri zagotavljanju stabilne oskrbe s hrano.
- Spodbujanje alternativnih načinov nabave hrane, kot so neposreden nakup pri kmetu, tržnice, skupnostno naročanje, zadruga in lokalne distribucijske sheme, vključno z uporabo spletnih prodajnih kanalov, ki jih danes omogoča vse več kmetij.

Neprivlačna podoba poklica kmeta in opravljanja poklica v kmetijstvu

"Družba ima premalo spoštovanja do domače lokalno pridelane hrane in pomena kmetijstva ter kmetov kot stebrov družbe, hraniteljev narave in podeželja."
(obiskovalec aktivnosti projekta *Glas mladih*, 35 let)

Poklic kmeta je pogosto predstavljen kot fizično naporen, slabo plačan in brez perspektive. Takšne družbene predstave zmanjšujejo zanimanje mladih za kmetijstvo in sorodne poklice ter spregledajo njegovo tehnološko, podjetniško in družbeno vlogo. Ob tem ostajajo v ozadju tudi vprašanja dostojnosti dela, socialne varnosti, dolgotrajnega in fizično zahtevnega načina dela ter omejenih možnosti za stabilen dohodek. Da bi kmetijski poklic postal privlačen in trajnostno vzdržen, je treba nanj gledati širše, z različnih zornih kotov, upoštevati družbene, ekonomske in okoljske dimenzije ter podpreti celovit razvoj delovnega okolja. Več o tem je razloženo v poglavju *Dostojnost dela in podporno okolje*.

Poleg poklica kmeta se vse pogosteje kaže tudi pomanjkanje interesa mladih za druge poklice v prehranski verigi, kot so predelava hrane, logistika, prehranska tehnologija in lokalna distribucija. Ta izziv je tesno povezan z izobraževanjem, saj mladi pogosto nimajo dovolj informacij o raznolikosti in perspektivnosti teh poklicev. Po podatkih Evropske komisije (2019) je treba okrepiti poklicno usmerjanje in izobraževalne programe, ki mladim predstavljajo celoten spekter prehranske verige.

Predlagane rešitve:

- Vključevanje sodobnih in inovativnih kmetijskih praks v izobraževalni proces.
- Neposreden stik mladih s kmetijami skozi obiske, projekte in raziskovalno delo.
- Sistemska obravnava kmetijstva kot strateškega in družbeno pomembnega področja (povezava z dostojnostjo dela).
- Krepitev poklicne orientacije na področju prehranskih sistemov.
- Predstavitve celotne prehranske verige v osnovnih in srednjih šolah.
- Sodelovanje šol z lokalnimi podjetji, kmetijami in organizacijami v prehranskem sektorju.

Prilagajanje kmetijstva na podnebne spremembe

Podnebne spremembe že močno vplivajo na kmetijstvo, vendar javnost pogosto ne razume potreb po prilagajanju kmetijskih praks. Kmetje so med prvimi, ki posledice občutijo, hkrati pa so ključni akterji pri blaženju podnebnih sprememb. Brez ustreznega izobraževanja in ozaveščanja je podpora tem spremembam omejena.

Predlagane rešitve:

- Sistematično izobraževanje kmetov o prilagoditvenih praksah in upravljanju z viri.
- Povezovanje praktičnega znanja kmetov z znanstvenimi dognanji.
- Ozaveščanje javnosti o vlogi kmetijstva pri ohranjanju krajine, tal in biotske raznovrstnosti.

5.2 DOSTOJNOST IN PODPORNO OKOLJE

Dostojnost kmetijskega poklica in podporno okolje za kmete sta temelj stabilnega, trajnostnega in odpornega prehranskega sistema. Kmetijstvo ni le gospodarska dejavnost, temveč tudi način življenja, ki zahteva ustrezne socialne, ekonomske in družbene pogoje za delo in življenje na podeželju. To poglavje izpostavlja ključne izzive, povezane s položajem kmetov, kakovostjo življenja na kmetijah ter sistemsko podporo, ki je potrebna za dolgoročno vzdržnost kmetovanja.

Dohodkovna in socialna varnost kmeta/kmetice

Dohodkovna in socialna varnost kmetov in kmetic je eden temeljnih pogojev za trajnostne prehranske sisteme, a je v praksi pogosto negotova. Kmetje se soočajo z nepredvidljivimi dohodki zaradi nihanja cen, vremenskih ekstremov in naraščajočih stroškov pridelave, ob tem pa imajo šibko pogajalsko moč v prehranski verigi.

Prav tako je omejena socialna varnost, saj v Sloveniji kmetje nimajo dostopa do zavarovanja za brezposelnost, saj država ocenjuje, da kmet ne more biti brezposelna oseba, in jim zakonodaja tega ne omogoča. Socialna zaščita je za številne, zlasti manjše kmetije, mlade prevzemnike in ženske, nezadostna. Statistike na ravni EU kažejo, da je povprečni dohodek kmetov še vedno nižji od povprečja drugih sektorjev. Brez sistemskih sprememb se zmanjšuje zanimanje mladih za kmetijstvo, podeželje pa se prazni. Če želimo trajnostne prehranske sisteme, moramo najprej zagotoviti varno in dostojno življenje tistim, ki hrano pridelujejo. Dohodkovna in socialna varnost kmetov in kmetic ne bi smela biti zgolj strošek, temveč naložba v prihodnost hrane, podeželja in družbe kot celote.

Predlagane rešitve:

- Zagotovitev dostojnega in stabilnega dohodka ter pravičnih odkupnih cen v prehranski verigi.
- Krepitev socialne varnosti kmetov in kmetic kot naložbe v prehransko varnost in vitalno podeželje.
- Spodbujanje lokalnih prehranskih verig in kratkih verig (zadruga, neposredna prodaja, javni sistemi), ki kmetom omogočajo višjo dodano vrednost.

Generacijska prenova v kmetijstvu

"Mladi kmetje smo prihodnost razvoja kmetijstva, prehranske varnosti in družbe." Doris, ZSPM

V Sloveniji je le 3,5 % nosilcev kmetij mlajših od 35 let, medtem ko je kar 43,4 % nosilcev starejših od 65 let (RKG, 2025). Brez učinkovite generacijske prenove ni mogoče zagotoviti dolgoročne prehranske varnosti in razvoja podeželja. Mladi kmetje se soočajo z omejenim dostopom do zemljišč, kapitala, znanja in stabilnega dohodka, prenosniki kmetij pa pogosto nimajo zagotovljene socialne varnosti.

Generacijska prenova mora prispevati k izboljšanju dohodkovnega in socialnega položaja mladih kmetov ter prenosnikov kmetij in zagotavljati dostojne življenjske pogoje za vse generacije, ki živijo in/ali delajo na kmetiji.

Predlagane rešitve:

- Ohranitev in krepitev ukrepov SKP za mlade kmete (zagonska podpora, dodatna plačila, vezana na hektar, investicijske podpore za razvoj in prilagajanje kmetij).
- Uvedba in okrepitev ukrepov za socialno varnost prenosnikov in prevzemnikov ter podpora zgodnjemu upokojevanju.
- Medgeneracijski prenos znanja (podpora za prenos znanja prenosnikov kmetij).
- Finančni instrumenti za mlade kmete (v obliki ničnih oz. nizkih obrestnih mer, garancijske sheme, nizki stroški vodenja povratnih sredstev).
- Razvoj sistemov nadomeščanja delovne sile in psihosocialne podpore.

Vloga in pomen žensk v kmetijstvu

"Brez žensk ni stabilnih družinskih kmetij in brez stabilnih kmetij ni prihodnosti podeželja."
(Andreja, ZSPM)

Ženske so temelj delovanja družinskih kmetij in ključne za ohranjanje poseljenega podeželja, vendar je njihov prispevek pogosto sistemsko podcenjen in premalo viden. Njihovo delo presega posamezne naloge in kmetijo povezuje v delujočo celoto, a se to ne odraža v podpornih politikah, socialni varnosti in priznanju njihove vloge. Posebej ranljive so starejše generacije žensk, ki zaradi finančnih omejitev pogosto ostanejo brez ustreznega zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja.

Podeželje se danes sooča s številnimi izzivi: staranjem prebivalstva, odseljevanjem mladih, opuščanjem kmetij, slabšim dostopom do zemljišč in negotovostjo pridelave hrane. V takšnih razmerah so ženske s svojo predanostjo delu, odgovornostjo do zemlje in skrbjo za družino ključne pri tem, da kmetije obstajajo in se ohranjajo tudi v zahtevnih okoliščinah.

Njihova vloga ni zgolj ekonomska, temveč tudi družbena in vrednostna. Ženske imajo posebno vlogo tudi pri prenosu znanja, delovnih navad, vrednot in tradicionalnih znanj na mlajše generacije. S tem se ohranja spoštovanje do dela, zemlje in hrane ter zavest o pomenu kmetijstva kot temeljne dejavnosti na podeželju.

Predlagane rešitve:

- Prepoznavanje vloge žensk v kmetijstvu kot strateškega vprašanja kmetijske politike.
- Izboljšanje socialne varnosti in dostopa do zavarovanj za ženske na kmetijah.
- Sistemska podpora družinskim kmetijam kot temelju trajnostnih prehranskih sistemov.

Duševno zdravje in kakovost življenja na kmetiji

Delo na kmetiji je pogosto samotno (socialna mreža je bistveno manjša, kot če bi hodili v službo), družinski odnosi se ves čas prepletajo s službenim življenjem, hkrati pa ne obstaja jasna ločnica med delom in prostim časom. Duševne stiske so na podeželju močno stigmatizirane, ljudje so hitreje izpostavljeni predsodkom in posledično skrivanju stiske, dostop do strokovne pomoči pa je omejen. Kmetijski poklic sodi med najbolj ogrožene poklice glede samomorilnosti – stopnja samomorov je štirikrat višja kot v drugih poklicnih skupinah (ZSPM, 2021). Projekt *neMOČ podeželja* opozarja, da so izolacija, pritisk odgovornosti, strah pred obsojanjem in pomanjkanje podpornih mrež ključni dejavniki tveganja.

Predlagane rešitve:

- Na ravni posameznika: krepitev veščin za skrb za duševno zdravje, obvladovanje stresa in sprotno reševanje težav; spodbujanje prepoznavanja znakov duševnih stisk ter iskanja pomoči kot odgovornega dejanja; krepitev kakovostnih socialnih stikov; pridobivanje novih informacij ter ohranjanje ravnotežja med delom in prostim časom.
- Na ravni lokalne skupnosti: razbijanje molka in normalizacija pogovora o duševnem zdravju na podeželju; krepitev podpornih mrež, skupnostnih dejavnosti in varnih prostorov za pogovor; spodbujanje zdravih odnosov ter omejevanje destruktivnih in "strupenih" odnosov v družinah in skupnostih.
- Na ravni sistema: sistemska ureditev dostopne in prilagojene psihosocialne pomoči za kmete; izboljšanje dostopnosti strokovnjakov za duševno zdravje na podeželju; vlaganje v izobraževanja in ozaveščanje o duševnem zdravju, ki zmanjšujejo stigmo in krepijo družbeno moč ljudi s težavami.

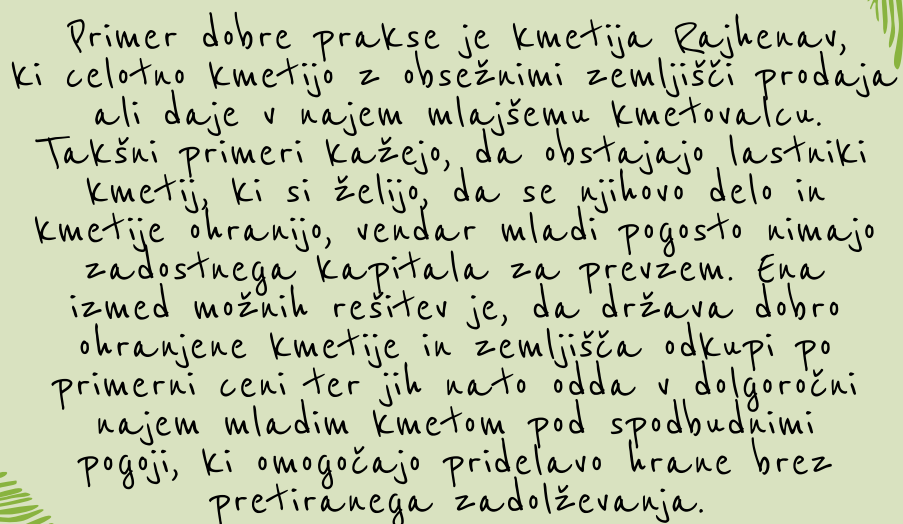
Dostop kmetov do zemljišč, znanja, tehnologij, kapitala in upravljanja s tveganji

"Dostop do zemljišč je prvi korak k temu, da nekdo postane kmet - in prepogosto tudi najtežji." (Evropska komisija, 2025)

Dostop do kakovostnih kmetijskih zemljišč je vse težji, zlasti za mlade prevzemnike. Težava ni v pomanjkanju zemljišč kot takih, temveč v pomanjkanju kakovostnih in kmetijsko primernih zemljišč. Visoke cene, omejena razpoložljivost, pozidave ter zapleteni dedni sistemi močno zavirajo vstop mladih v kmetijstvo in ogrožajo generacijsko prenovo.

Hkrati se kmetje soočamo z naraščajočimi podnebnimi in tržnimi tveganji. Poleg nepredvidljivih vremenskih razmer in naravnih nesreč na kmetije pritiskajo še nestabilni trgi, negotovost glede odkupa ter visoki stroški pridelave (gnojila, fitofarmacevtska sredstva, seme, krma). Večje kmetije z vzpostavljenimi tržnimi verigami so pri tem bistveno manj ranljive

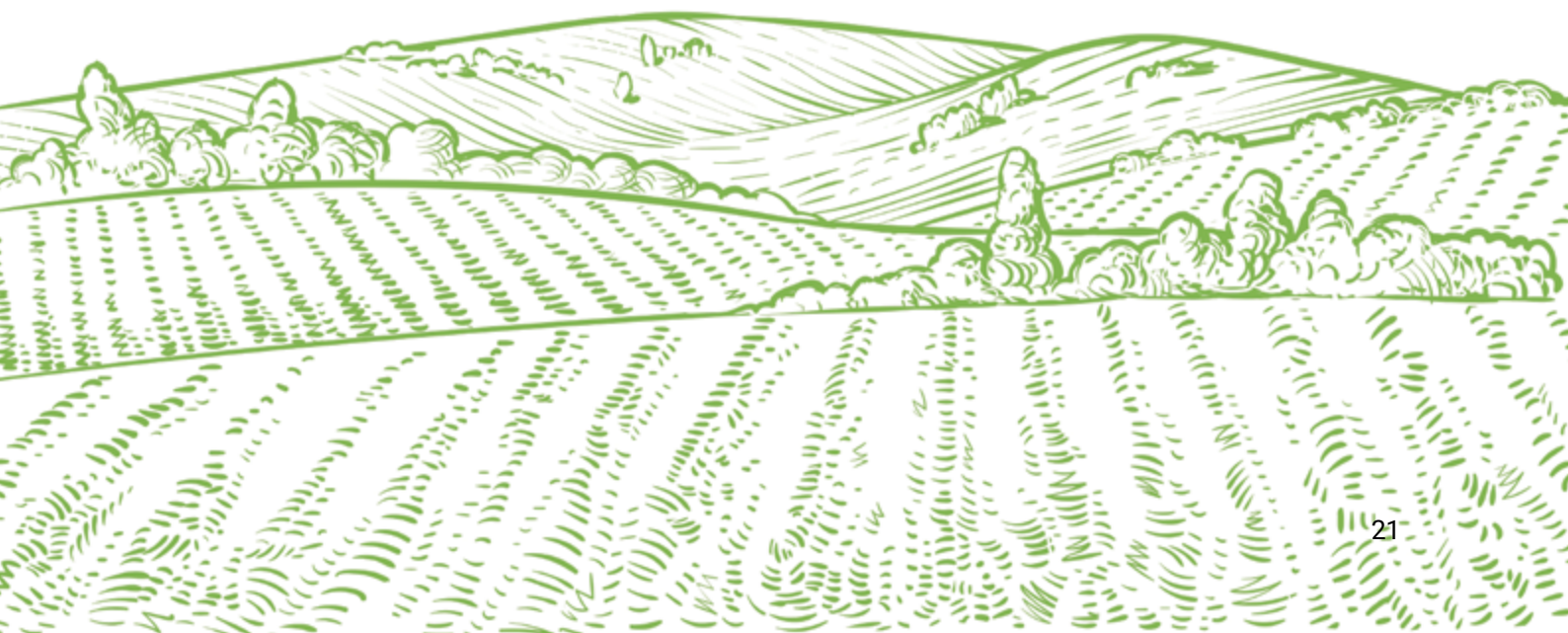
kot manjše in mlajše kmetije, ki nimajo izkušenj, varnostnih mrež ali možnosti alternativnih scenarijev v primeru slabega leta. Zato je finančno tveganje v prvih letih kmetovanja za mlade kmete bistveno večje.

Primer dobre prakse je kmetija Rajhenav, ki celotno kmetijo z obsežnimi zemljišči prodaja ali daje v najem mlajšemu kmetovalcu. Takšni primeri kažejo, da obstajajo lastniki kmetij, ki si želijo, da se njihovo delo in kmetije ohranijo, vendar mladi pogosto nimajo zadostnega kapitala za prevzem. Ena izmed možnih rešitev je, da država dobro ohranjene kmetije in zemljišča odkupi po primerni ceni ter jih nato odda v dolgoročni najem mladim kmetom pod spodbudnimi pogoji, ki omogočajo pridelavo hrane brez pretiranega zadolževanja.

Predlagane rešitve:

- Vzpostavitev zemljiških skladov ter spodbud za zgodnje prenose in dostopne najemne modele.
- Razvoj prilagojenih finančnih instrumentov in zavarovalnih shem za mlade in manjše kmetije.
- Vlaganje v znanje, preventivo, podnebno pametne prakse in sisteme za upravljanje tveganj.
- Aktivacija društev in pobud na podeželju, združenj žensk, kmetijskih zadrug ter lokalnih in občinskih struktur, ki imajo ključno vlogo pri povezovanju kmetov, prenosu znanja, medsebojni podpori ter zagovorništvu njihovih interesov.

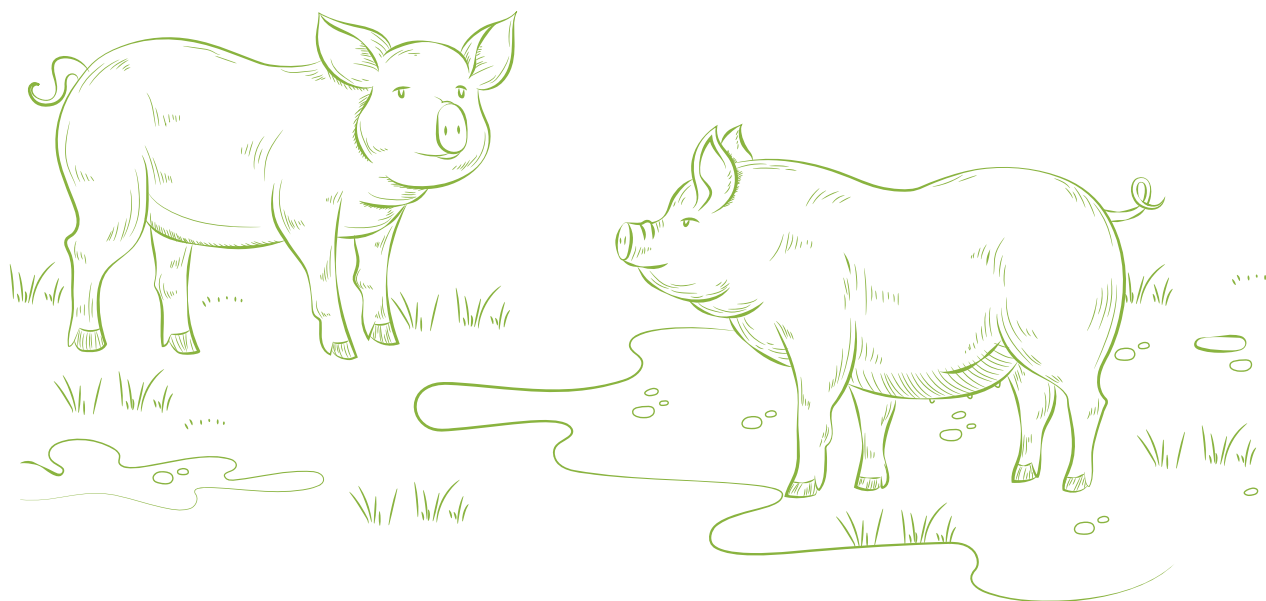

5.3 ODPORNOST IN PRILAGAJANJE KMETIJSTVA

Kmetijstvo je temelj prehranske varnosti, hkrati pa se vse bolj sooča s podnebnimi spremembami, birokratskimi pritiski ter pričakovanji po okoljsko trajnostni in družbeno odgovorni pridelavi. Število aktivnih kmetij se je v Sloveniji v zadnjih desetletjih zmanjšalo, povprečna velikost se je povečala, intenzivnost pridelave na površino narasla (KIS, 2025), povečuje pa se tudi predelava na kmetijah. V EU se hkrati vsako leto zavrže približno 132 kg hrane na prebivalca. V Sloveniji je v letu 2024 nastalo 164.803 ton odpadne hrane, kar je 9 % več kot leto prej. Povprečen prebivalec je zavrzel 78 kg hrane. Največ odpadne hrane je nastalo v gospodinjstvih (44 %), sledijo gostinstvo (34 %), proizvodnja hrane (13 %) in trgovina z živili (9 %) (SURS, 2024). V takih razmerah moramo kmetijstvo krepiti kot strateško panogo tako, da stremi k večji odpornosti, stabilnejšim dohodkom in privlačnejšim pogojem za mlade.

Negotovi dohodki in šibek položaj kmeta v prehranski verigi

Med ključne izzive, s katerimi se kmet sooča danes, sodi negotov in nizek dohodek, ki ga še dodatno destabilizirajo nihanja odkupnih cen na tedenski ravni. V praksi to pomeni tudi konkretne izgube, kot npr. v prašičereji, kjer se ob zamudah pri odvzemu pitancev ti 'nabirajo' v hlevu, ob oddaji presežejo optimalno maso in izpadejo iz boljšega (že tako nizkega) plačilnega razreda.

Predlagane rešitve:

- Okrepitev mehanizmov za stabilizacijo dohodka (pogodbe z jasnimi pravili, krizni mehanizmi, zavarovalne in vzajemne sheme).
- Ureditev pravičnejše delitve tveganj v pogodbah (plačilni roki, količine, odpovedni roki, penalizacije).
- Krepitev shem kakovosti (*Izbrana kakovost*, evropske zaščite porekla itd.) z namenom boljše prepoznavnosti lokalne hrane ter zagotovilo slovenskega izvora in kakovosti za potrošnika.

Administrativne obremenitve in pomanjkanje pravočasnih informacij

Dodatne ter vedno nove zahteve države in naraščajoče administrativne zahteve odzemajo čas in vire, ki bi jih kmet lahko namenil izboljšanju pridelave ali trženja, kar pogloblja občutek negotovosti pri vsakodnevnih opravilih. Hkrati tisti kmetje, ki niso stalno "na preži", do ključnih informacij pogosto pridejo prepozno.

Predlagane rešitve:

- Vzpostavljanje proaktivnega obveščanja (usmerjena sporočila in opomniki iz služb, ki že imajo baze kmetov).
- Okrepitev svetovalne podpore, da so pravila in priložnosti razumljiva in uporabna tudi za manjše/družinske kmetije.
- Razširitev podjetniških izobraževanj tudi na kmete, ki ne sodijo med mlade prevzemnike.

Nizka privlačnost poklica in šibka generacijska obnova

"Mladi kmetje so prihodnost, a sedanji pogoji jih odbijajo." (Suzana, ZSPM)

Lahko trdimo, da je generacijska prenova ena najšibkejših točk. Mladi se ob prevzemu srečajo z visokimi vstopnimi stroški in omejenim dostopom do zemlje in kapitala ter prevzemajo kmetije, ki so potrebne obnove, da zadoščajo zahtevam in spremenljivim standardom, ki se vse pogosteje zaostrojujejo. Denarno zagotovilo za mlade prevzemnike ne zadošča več potrebam, ki jih mladi kmet potrebuje za uspešen prevzem kmetije. Vsi izzivi, s katerimi se soočajo, vplivajo na nizko privlačnost poklica, zato se mnogi na svoji izobraževalni poti ne odločajo za ta poklic, kar lahko opazimo tudi pri vpisih v srednješolske in visokošolske programe, povezane s kmetijstvom. Kmetijstvo potrebuje nova znanja, od digitalnih orodij do regenerativnih praks. Mladi jih praviloma lažje uvajajo, vendar pogosto nimajo možnosti za prevzem kmetije ali samostojen začetek.

Predlagane rešitve:

- Usmerjenost v povečanje zagonske in investicijske podpore, ki realno odraža stroške posodobitev.
- Omogočanje dostopa do kapitala (garancije, ugodni krediti, nižji stroški financiranja itd.).
- Okrepitev mentorstva in prenos znanja ter podpora pri prvih letih poslovanja, ko je tveganje največje.

Diverzifikacija na kmetiji

"Če kmetija stavi samo na eno dejavnost, tvega svojo prihodnost. Raznolikost pomeni več varnosti." (Miha, ZSPM)

Veliko kmetij je preveč odvisnih od ene dejavnosti ali pridelka. Takšna usmeritev je sicer pogosto posledica preteklih politik in tržnih razmer, vendar v današnjih razmerah predstavlja veliko tveganje. Nihanja odkupnih cen, vremenski ekstremi in podnebne spremembe lahko v enem letu izničijo ves trud kmeta. Ko kmetija nima drugih virov dohodka, postane njeno preživetje zelo negotovo. Poleg ekonomskih težav ima tak način kmetovanja tudi širše posledice. Enostranska pridelava pogosto obremenjuje okolje, zmanjšuje biotsko raznovrstnost in dolgoročno slabša kakovost tal.

Predlagane rešitve:

- Spodbujanje diverzifikacije (več kultur, dopolnilne dejavnosti, predelava, neposredna prodaja, kmečki turizem).
- Zmanjšanje administrativnih ovir za dopolnilne dejavnosti in predelavo za kmetijska gospodarstva.
- Krepitev vloge svetovalnih služb in lokalnih skupnosti pri širjenju dobrih praks ter povezovanju kmetij z lokalnim okoljem (npr. diverzificirane kmetije se lažje in bolje povezujejo z lokalnim okoljem).

Digitalizacija in inovacije v kmetijstvu

Digitalizacija in inovacije imajo velik potencial za izboljšanje učinkovitosti, sledljivosti in dostopa do trga, vendar so v praksi še vedno premalo izkoriščene, zlasti pri manjših kmetijah. Brez podpore pri uvajanju tehnologij obstaja tveganje za še večje razlike med kmetijami.

Predlagane rešitve:

- Podpora digitalnim platformam za prodajo lokalne hrane in povezovanje kmetov s potrošniki.
- Zagotavljanje dostopa do digitalnih orodij tudi za manjše in družinske kmetije.
- Usposabljanja za uporabo digitalnih tehnologij in inovativnih pristopov v kmetijstvu.

Rajonizacija pridelave

"V Sloveniji ne moremo pridelovati vsega povsod. Spoštovanje naravnih danosti je prvi korak k prehranski varnosti in trajnostnemu kmetijstvu." (Tadej, ZSPM)

Prilagajanje pridelave lokalnim naravnim in podnebnim značilnostim prispeva k večji konkurenčnosti kmetijstva, manjšemu okoljskemu odtisu ter večji odpornosti na podnebne spremembe. Pridelava pa pogosto ne sledi naravnim danostim. Zaradi opuščanja pretekle strokovne rajonizacije (npr. v sadjarstvu ali vinogradništvu) se srečujemo s primeri, ko se določene kulture gojijo na območjih, kjer so tveganja previsoka ali pa so donosi ob visokih stroških (vnos gnojil, zaščita) nizki.

Brez jasne rajonizacije izgubljammo strateško prednost lokalne hrane, saj težje usmerjamo investicije in politike, mladi pa so prepuščeni lastni presoji. Slovenija ima le približno 170.000 hektarjev njivskih površin, kar pomeni zelo malo obdelovalne zemlje na prebivalca. Na posameznika je v uporabi približno 0,23 ha kmetijskih zemljišč, od tega le 0,08 ha ornih površin.

Povprečen človek na leto porabi 780 kg hrane (za pridelavo se potrebuje 0,45 ha kmetijskega zemljišča na prebivalca, od tega 0,21 ha njivskih površin na prebivalca ter 0,24 ha travniških površin na prebivalca). Imamo torej zgolj tretjino površin, ki bi bile potrebne za pridelavo. Vsak izgubljen hektar njivske površine odvzame kruh za prehrano 10 ljudi oziroma vsak izgubljen hektar travnika odvzame goveje meso za prehrano dveh ljudi (Republika Slovenija – e-Uprava, 2024).

Predlagane rešitve:

- Posodobitev strokovnih podlag – ponovna analiza slovenskih regij glede na nove podnebne scenarije (npr. premik con zaradi suše).
- Strateško usmerjanje subvencij – kmetijska politika bi morala finančne spodbude močnejše vezati na pridelavo tistih kultur, ki so za določeno območje najbolj naravno ustrezne.
- Povezovanje v verige vrednosti – rajonizacija omogoča lažje povezovanje kmetov v regijske centre, v okviru katerih se specializirajo za določeno surovino, kar olajša logistiko in prodajo.

Prilagajanje kmetijstva na podnebne spremembe

Podnebni ekstremi se stopnjujejo, prilagoditve pa zahtevajo znanje, inovacije ter podporo odločevalcev in javnosti. Kmetje niso glavni povzročitelji podnebnih sprememb, so pa med prvimi, ki posledice občutijo – in med ključnimi, ki lahko prispevajo k blaženju (tla, krajina, biotska raznovrstnost). IPCC (2022) poudarja izobraževanje kot ključno orodje prilagajanja, pri čemer je pomembno sistematično izobraževanje vseh, ki delajo z zemljo in v naravnem okolju.

Predlagane rešitve:

- Razvijanje kakovostnega in dostopnega izobraževalnega sistema, ki bo obstoječe izkušnje nadgrajeval z znanstvenimi spoznanji.
- Nudenje podpore pri prilagajanju na podnebne spremembe, utemeljene z znanstvenimi spoznanji.
- Krepitev podpore za podnebno pametne prakse in inovacije (tudi digitalna orodja).
- Ozaveščanje širše javnosti, da kmetijstvo ni glavni povzročitelj podnebnih sprememb, temveč je tudi ključni akter pri njihovem blaženju, če se s področjem ukvarjamo strateško.

Povezovanje deležnikov in vključujoče odločanje

"Učinkoviti in trajnostni prehranski sistemi temeljijo na sodelovanju vseh deležnikov - od pridelovalcev do potrošnikov in odločevalcev." (Lara, ZSPM)

Prehranski sistemi vključujejo številne deležnike: kmete, potrošnike, predelovalce, trgovce, nevladne organizacije, raziskovalne ustanove in odločevalce. Pogost izziv predstavlja pomanjkanje sodelovanja med njimi, kar vodi v nepovezane in razdrobljene politike, nerazumevanje potreb ter neučinkovite rešitve. Še posebej so pri odločanju pogosto premalo vključeni in pogosto preslišani mladi, mali kmetje in lokalne skupnosti.

Predlagane rešitve:

- Vzpostavljanje multideležniške platforme (lokalni prehranski sveti, regijski forumi) za dialog in usklajevanje.
- Zagotavljanje transparentne komunikacije in dostopa do informacij.
- Krepitev sodelovanja in dialoga na lokalni, regionalni in nacionalni ravni (sistematično vključevanje mladih, lokalne skupnosti in malih kmetij v oblikovanje ukrepov).

Zadružništvo

"Ko se posamezniki vključijo v zadružno pobudo, je moč, ki se ustvarja, veliko večja od tega, kar bi lahko dosegli vsak zase." (R. Buckminster Fuller)

Prvi zametki zadružništva v Sloveniji segajo v prvo polovico 19. stoletja, ko so se na Tolminskem in Bohinjskem začele pojavljati sirarske združbe. O pravem začetku zadružništva pa lahko govorimo v drugi polovici 19. stoletja, ko so se začele odpirati prve hranilno-kreditne zadrug. Kmetje so takrat namreč še plačevali odškodnine po zemljiški odvezi iz leta 1848 in so potrebovali zanesljiva posojila.

Po prvi svetovni vojni je zadružništvo zaradi inflacije in politične ureditve zamrlo, vendar se je po drugi svetovni vojni zaradi nove ureditve ponovno razmahnilo. Oblast je zaradi moči, ki so jo imele kmetijske zadrug, začela zavirati njihov obstoj ter ustanavljati družbena posestva in kmetijske kombinata. Kljub temu pa so takratni odločevalci ugotovili, da brez samostojnih kmetij in njihovih zadrug tudi hrane ne bo, kar je privedlo do dovoljenja za ustanavljanje hranilno-kreditnih družb, zadrug ter tudi zadružne zveze (Zadružna zveza Slovenije, n. d.).

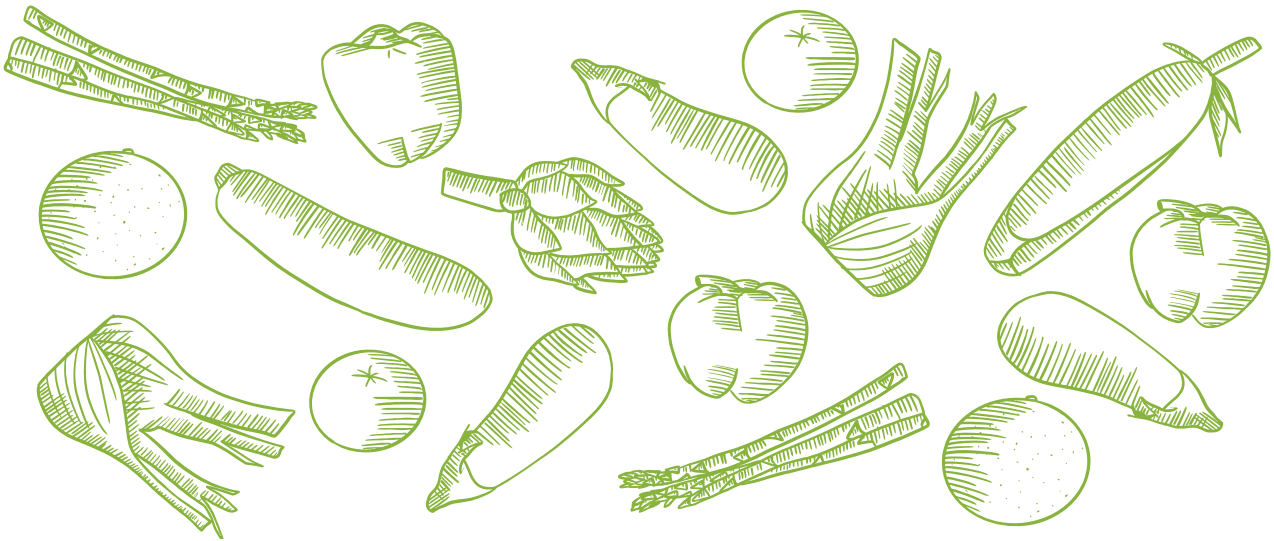
Poznavanje zgodovine zadružništva je pomembno za razumevanje pogleda na zadrug in zadružništvo skozi oči današnjih kmetov. Del kmetov do zadrug še vedno čuti nezaupanje, kar zmanjšuje pripravljenost za sodelovanje, kljub temu da so zadrug za mnoge male kmete ključna pot do trga. Vseeno pa veliko kmetov v zadrugah vidi veliko prednosti, predvsem tisti, ki se v samostojnem nastopanju na trgu soočajo s tveganji.

Predlagane rešitve:

- Krepitev zadrug kot orodja za izboljšanje ekonomskega položaja kmetij, zlasti na področju prodaje, skupnih nabav materiala in večje pogajalske moči.
- Podpiranje sodobnih zadrug kot delodajalcev in lokalne infrastrukture (predelava, trgovine v manjših krajih, likvidnost izplačil članom).
- Zagotavljanje podpornega okolja s pomočjo usposobljenega vodenja, stabilnega zakonodajnega okvira ter nadzora nad dobrimi praksami upravljanja.

Kratke verige in direktna prodaja

"Pri ustvarjanju podpornega okolja kmetom za vzpostavitev kratkih verig vidim eno izmed največjih priložnosti družinskih, gorskih in hribovskih kmetij, ki brez povezovanja s težavo dosežejo ekonomsko vzdržno proizvodnjo."
(Mateja, ZSPM)

Živila na slovenskih trgovskih policah iz leta v leto prepotujejo več in več kilometrov in prihajajo z vedno več celin, slovenske hrane pa je vse manj. Veliko kmetij nima realnih možnosti za neposredno prodajo, motivacijo pa dušijo bremena predpisov, dajatev in dolgotrajni postopki. Prehransko verigo smo z lastnega vrta raztegnili čez oceane, prehransko varnost pa spremenili v geopolitično odvisnost.

Predlagane rešitve:

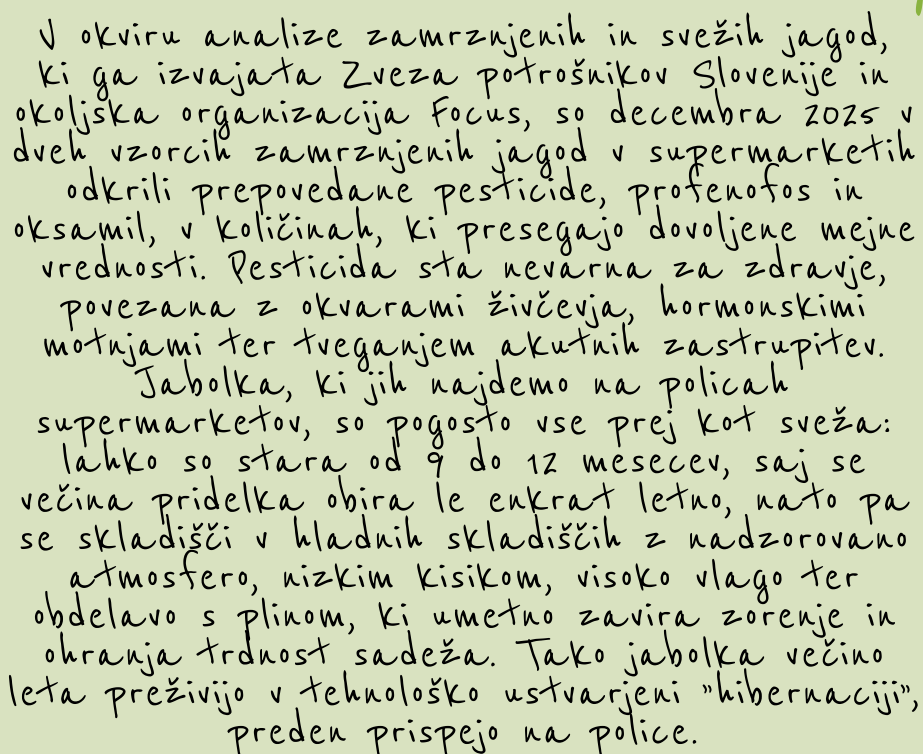
- Poenostavljanje pogojev za predelavo in prodajo na kmetiji (z manj administracije, jasnimi standardi in hitrejšimi postopki).
- Spodbujanje in podpora lokalnih modelov distribucije (tržnice, skupnostno naročanje, logistične točke, povezave z zadrugami).
- Razvoj dostavnih in distribucijskih modelov lokalne hrane v urbanih okoljih (npr. dostavne točke, skupnostna naročila).
- Krepitev povezav med mestnimi potrošniki in lokalnimi pridelovalci prek digitalnih in fizičnih platform.
- Krepitev kulture potrošnje lokalnega s pomočjo kampanj, označevanja porekla, sodelovanja javnih zavodov itd.

Zeleno naročanje

"Ko izberemo lokalno hrano, podpiramo roke, ki obdelujejo našo zemljo."
(Katarina, ZSPM)

Prisotnost lokalne hrane v javnih zavodih neposredno vpliva na ohranjanje kmetijstva, stanje okolja in zdravje družbe. Trajnost pogosto enačimo z oznakama *eko* in *bio* tudi takrat, ko hrana prihaja iz drugih držav Evrope ali z drugih delov sveta ter prepotuje tisoče kilometrov

in zahteva postopke, da ostane sveža in uporabna dalj časa. Prehranski sistem v javnih zavodih bi moral temeljiti na lokalni, sezonski, kakovostno pridelani hrani, ki ne prepotuje tisočih kilometrov od pridelave do krožnika, a za to manjkajo sistemske spremembe, ki omogočajo vključevanje lokalne hrane v javne zavode. Javni zavodi se pogosto ne poslužujejo praks zmanjševanja zavržene hrane, spodbujanja rastlinsko bogate prehrane, odgovorne rabe vode in energije ter podpore kmetijskim praksam, ki varujejo biotsko raznovrstnost, tla in podnebje. Trajnost prepogosto ostaja izjema, namesto da bi bila glavni standard.

V okviru analize zamrznjenih in svežih jagod, ki ga izvajata Zveza potrošnikov Slovenije in okoljska organizacija Focus, so decembra 2025 v dveh vzorcih zamrznjenih jagod v supermarketih odkrili prepovedane pesticide, profenofos in oksamil, v količinah, ki presegajo dovoljene mejne vrednosti. Pesticida sta nevarna za zdravje, povezana z okvarami živčevja, hormonskimi motnjami ter tveganjem akutnih zastrupitev. Jabolka, ki jih najdemo na policah supermarketov, so pogosto vse prej kot sveža: lahko so stara od 9 do 12 mesecev, saj se večina pridelka obira le enkrat letno, nato pa se skladišči v hladnih skladiščih z nadzorovano atmosfero, nizkim kisikom, visoko vlago ter obdelavo s plinom, ki umetno zavira zorenje in ohranja trdnost sadeža. Tako jabolka večino leta preživijo v tehnološko ustvarjeni "hibernaciji", preden prispejo na police.

Predlagane rešitve:

- Usmerjanje javnih naročanj (predvsem s strani javnih ustanov, kot so šole, vrtci, bolnišnice itd.) v lokalno, sezonsko in kakovostno hrano.
- Vzpostavljane dolgoročnih partnerstev z lokalnimi kmeti, zadrugami in manjšimi predelovalci.
- Zmanjševanje zavržkov in krepitev prehranske pismenosti pri odgovornih za organizacijo prehrane v institucijah in javnih zavodih (vrtcih, šolah, bolnišnicah, domovih za ostarele ipd.).
- Prilagoditev zakonodaje in kriterijev, da trajnostnost postane standard, ne izjema (poglavje in vsebine trajnostnosti so sestavni del, ne le točka specifičnih aktov).
- Zahteve pri javnem naročanju, da je vsaj 50 % živil iz shem kakovosti (*Izbrana kakovost, Integrirana pridelava, Ekološka pridelava*).

Veliki (trgovski) sistemi in neravnovesje moči

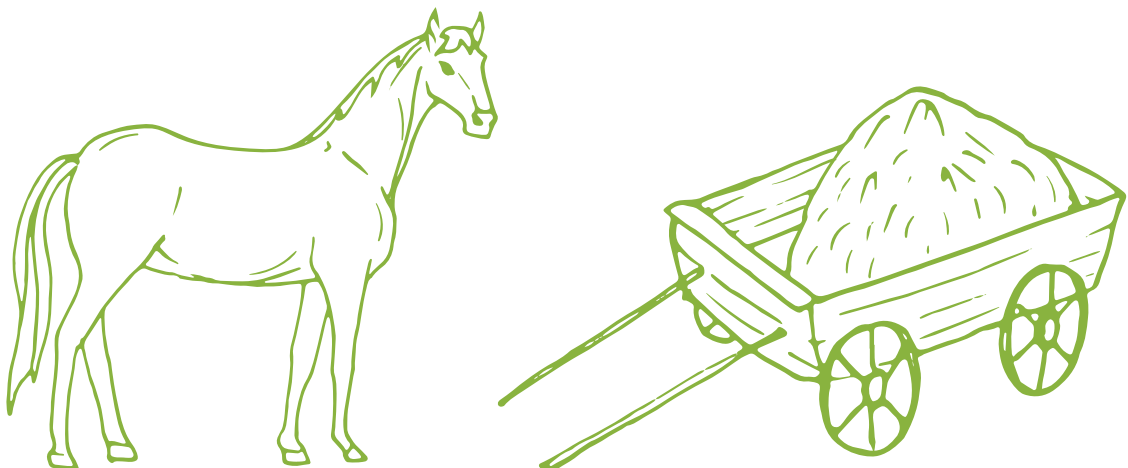
"Ko ima en del prehranske verige preveč moči, posledice nosijo kmetje, podeželje in dolgoročno tudi potrošniki." (Jakob, ZSPM)

Veliki trgovski sistemi so danes eden ključnih akterjev v prehranski verigi. Predstavljajo glavni prodajni kanal za večino hrane, hkrati pa imajo zaradi svoje velikosti in koncentracije trga izrazito pogajalsko moč. To jim omogoča določanje pogojev odkupa, cen, standardov in obsega dobave. Takšno neravnovesje moči se v praksi kaže v pritiskih na odkupne cene, dolgih plačilnih rokih in pogodbenih pogojih, ki večino tveganj prenašajo na pridelovalce. Evropska komisija v svojih analizah nepoštenih trgovinskih praks jasno opozarja, da so kmetje pogosto najšibkejši člen prehranske verige, zlasti v odnosu do velikih trgovskih sistemov. Te razmere zmanjšujejo stabilnost dohodkov in dolgoročno vzdržnost kmetovanja.

Rešitve obstajajo, vendar zahtevajo jasno odgovornost in zaveze vseh deležnikov. Evropska unija je z Direktivo o nepoštenih trgovinskih praksah naredila pomemben korak k zaščiti kmetov, vendar zakonodaja sama po sebi ni dovolj. Ključna sta njeno dosledno izvajanje in nadzor. Poleg tega morajo veliki trgovski sistemi prevzeti aktivno vlogo pri vključevanju lokalnih pridelovalcev, sklepanju dolgoročnih partnerskih odnosov in zagotavljanju pravičnih pogojev sodelovanja.

Predlagane rešitve:

- Spodbujanje dolgoročnih partnerstev trgovcev z lokalnimi dobavitelji in pravičnejših pogojev sodelovanja.
- Povečanje vidnosti lokalnih izdelkov v trgovinah (sheme kakovosti, označevanje izvora in porekla, sezonske promocije).
- Razširitev nabora nepravičnih trgovinskih praks za večjo zaščito proizvajalca in potrošnika.
- Profesionaliziranje in opolnomočenje vloge Varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano.
- Povečanje transparentnosti oblikovanja cen v prehranski verigi, vključno z jasnejšim prikazom deleža, ki ga prejme kmet.
- Vzpostavitev mehanizmov, ki omogočajo pravičnejšo porazdelitev dodane vrednosti med vse deležnike.
- Grajenje alternativnih tržnih poti (zadruga, kratke verige, javna naročila).

5.4 PREHRANSKA VARNOST IN DODANA VREDNOST KMETIJSTVA

Prehranska varnost in dodana vrednost kmetijstva nista samo kmetijska tema, temveč vprašanje odpornosti skupnosti, zdravja in družbene stabilnosti. V času kriz, podnebnih sprememb in motenj v dobavnih verigah postaja jasno, da lokalni in regionalni prehranski sistemi zmanjšujejo ranljivost ter povečujejo sposobnost države in skupnosti, da si zagotovita stabilno, dostopno in kakovostno hrano. Temelj prehranske varnosti je kmetovanje v lokalnem okolju potrošnika, ki ponuja kakovostnejšo in bolj trajnostno hrano, kar predstavlja boljšo zaščito pred vplivi nestabilnih geopolitičnih razmer na trgu in v svetu.

Prehranska varnost

„Zaradi širjenja mest, infrastrukture in nakupovalnih središč se površine, primerne za kmetijsko obdelavo, zmanjšujejo. Manj obdelovalnih zemljišč pomeni manj domače pridelane hrane in večjo odvisnost od uvoza, ki je pogosto tudi slabše kakovosti.“ (obiskovalec aktivnosti projekta Glas mladih, 25 let)

Prehranska varnost se pogosto razume kot abstrakten pojem, ki ga potrošniki ne povezujejo neposredno z lokalno pridelavo hrane. Prehranska varnost je skupek razpoložljivosti hrane in dostopnosti potrošnika do nje: razpoložljivost v osnovi zagotavlja kmet, dostopnost pa je odvisna od družbenega položaja, izobrazbe in dohodka potrošnika. Globalizacija in skupni trgi prinašajo hrano, ki je zaradi nižjih stroškov pridelave drugje pogosto ugodnejša, kar lahko spodkopava lokalno pridelavo in ustvarja nepravilno konkurenco.

Ko se zaradi geopolitičnih kriz, vojn ali epidemij dostopnost hrane omeji, se pokaže, kako nevarna je odvisnost od uvoza. V Sloveniji imamo visoko samooskrbo le pri mleku (127 % v letu 2019) in jajcih (skoraj 95 %). V ostalih sektorjih pa so kazalniki kar nizki (meso 81 %, žita 74 %, krompir 45 %, sadje 30 %) (SURS, 2024), zato ključni cilj ostaja zagotavljati zadostne količine hrane in samooskrbo vsaj nad 85 %. Samooskrbo pa bomo težko povečali s tem, da uvažamo hrano iz držav, v katerih se ta prideluje z drugačnimi standardi in je tako ugodnejša.

Predlagane rešitve:

- Zmanjševanje nepravične konkurence pri uvozu z 'zrcalnimi klavzulami', da uvožena hrana ustreza pogojem pridelave države, v katero se uvaža.
- Sistemska podpora povečanju samooskrbe pri ključnih skupinah živil (žita, krompir, sadje, zelenjava, beljakovine) ob hkratnem ozaveščanju potrošnikov o vrednosti kakovostne lokalne hrane.

Prehranska varnost države

"Prehranska varnost se ne začne na trgovskih policah, temveč na njivah in podeželju." (Primož, ZSRM)

Prehranska varnost države je neposredno povezana s kmetijstvom, saj le močno, raznoliko in trajnostno kmetijstvo zagotavlja stalno oskrbo s hrano, stabilnost pridelave in odpornost države na krizne razmere. Brez zadostne domače pridelave se država hitro znajde v odvisnosti od uvoza, kar povečuje ranljivost ob motnjah dobavnih verig ali geopolitičnih napetostih. Pomembna ni le količina, temveč tudi struktura pridelave (npr. žita, krompir, stročnice ter sadje in zelenjava so temelj uravnotežene oskrbe). Podnebne spremembe (suše, poplave, pozebe) vse pogosteje ogrožajo pridelavo, zato brez rodovitnih tal in čiste vode prehranske varnosti ni mogoče zagotoviti. Dodatno tveganje predstavlja ekonomska nevzdržnost kmetij. Če kmetije niso dohodkovno stabilne, se pridelava opušča, podeželje se prazni in samooskrba pada.

Predlagane rešitve:

- Krepitev domače pridelave in zmanjševanje pretirane uvozne odvisnosti, zlasti pri žitih, beljakovinah in krmi.
- Razvoj odpornejšega kmetijstva (prilagojene sorte, namakanje, varovanje tal, trajnostni načini pridelave), ki dolgoročno ne izčrpava naravnih virov.
- Zagotavljanje ekonomske vzdržnosti kmetij s pravičnejšimi pogoji v prehranski verigi ter kmetijsko politiko, ki podpira ohranjanje podeželja in aktivno obdelanih zemljišč.

Dobrobit živali

"Živali so v dobri kondiciji takrat, ko je zanje poskrbljeno v skladu s petimi svoboščinami, ki jih narekuje dobrobit. Če to ni v skladu s svoboščinami, se na kmetiji to pozna, tudi pri prireji." (Marina, ZSPM)

Za vse kmetovalce je dobrobit živali eden izmed pomembnih temeljev vsakodnevnega dela in pogoj za uspešno pridelavo hrane. Sama skrb za zdravje, dobro počutje in vedenje živali je zelo povezana s kakovostno pridelavo hrane in trajnostnim kmetijstvom. Samo takrat, ko so jim zagotovljene vse osnovne potrebe, ki jih navaja pet svoboščin dobrobiti (svoboda pred lakoto in žejo, svoboda pred neugodjem, bolečino, poškodbami in boleznimi, svoboda izražanja naravnega vedenja ter svoboda pred strahom in stresom), so te zadovoljne in zdrave, kar prinaša dobro prirejo, malo bolezni ter večjo varnost in kakovostno hrano. Izziv so vse višji standardi dobrobiti, ki zahtevajo velike finančne naložbe in dolgotrajno čakanje na gradbena dovoljenja. Gradnja in posodobitev hlevov, več prostora, oprema, prezračevanje in boljši pogoji bivanja so stroški, ki jih kmetje sami težko pokrijejo, finančna podpora države pa je pogosto premajhna in za mnoge nedostopna.

Dobro prakso na kmetijah v večini izvajajo vsakodnevno, s tem da skrbijo za zdravje živali in preventivne veterinarske ukrepe ter sisteme reje prilagajajo živalim, hkrati pa se kmetje nenehno izobražujejo. Same izkušnje kažejo, da vlaganje v dobrobit živali na dolgi rok prinaša dobre rezultate pri sami prireji, dolgoživost živali, odpornejše živali in kakovostnejšo prirejeno hrano za potrošnike.

Predlagane rešitve:

- Ciljno usmerjene subvencije in dolgoročni razpisi za naložbe v hleve in opremo, ki sledijo zahtevam standardov.
- Poenostavitev in pospešitev postopkov za gradbena dovoljenja pri posodobitvah, vezanih na dobrobit živali.
- Sistematična podpora svetovalnih služb in stabilna kmetijska politika, ki prepozna trud kmetov ter nagraduje prakse, ki dokazano izboljšujejo zdravje živali in kakovost prireje.

Masne bilance

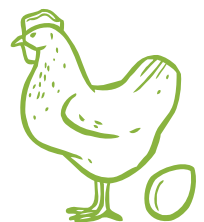
"Sledljivost je ključna za razvoj zaupanja med pridelovalci, trgovci in potrošniki." (Rene, ZSPM)

Razlike v cenah osnovnih kmetijskih surovin med državami omogočajo uvoz po nižjih cenah, kar otežuje konkurenčnost slovenskih kmetov. Pri tem lahko pride tudi do zavajanja potrošnika s strani trgovca. Izdelek se proda kot slovenski, kljub temu da je bil uvožen iz druge države ter morebiti pridelan in predelan po nižjih standardih. S tem je oškodovan potrošnik, saj ni prejel kakovosti, za katero je plačal. Posledično je oškodovan tudi kmet, ki mora konkurirati z nižjo ceno.

Masne bilance so orodje, s katerim preverjamo, ali se pridelana masa živila sklada s prodano maso živila ter s tem preprečujemo zavajanje in krepimo sledljivost skozi celotno trgovsko verigo. Sledljivost se med posameznimi žvili razlikuje, vendar je zaradi pomanjkljivosti zakonodaje poreklo lahko drugačno od dejanskega izvora sestavin (primer: ananasov sok ima poreklo Slovenija, saj je bil sok narejen v Sloveniji, kljub temu da v Sloveniji nimamo plantaž ananasa).

Predlagane rešitve:

- Vzpostavitev delujočih masnih bilanc ter krepitev sistema in nadzora sledljivosti v celotni verigi, posebej pri živilih, pri katerih je sledljivost šibkejša.
- Krepitev in širitev shem kakovosti (npr. *Izbrana kakovost Slovenija*) in jasnejše označevanje izvora ter porekla in dodatne kontrole.
- Doslednejše sankcioniranje zavajanja potrošnikov, saj je to neposreden udarec zaupanju v slovensko hrano in poštenemu položaju kmeta.
- Transparentno označevanje izvora živil, tako da je država izvora jasno vidna ob ceni in zapisana v enaki velikosti.

Završki hrane

"Zmanjševanje zavržkov hrane ni le vprašanje učinkovitosti, temveč odgovornosti do kmetov, okolja in prihodnjih generacij." (Eva G., ZSPM)

Završki hrane nastajajo na vseh stopnjah prehranske verige ter pomenijo izgubo vode, energije, zemlje in dela pridelovalcev ter dodatno obremenitev okolja. Globalno se po ocenah OZN zavrže približno tretjina hrane, kar pomeni izgubo vode, energije, zemlje in dela pridelovalcev ter dodatno obremenitev okolja z izpusti toplogrednih plinov. Tudi v Sloveniji so završki hrane velik izziv. Leta 2023 so gospodinjstva, gostinstvo in trgovine skupaj ustvarili približno 165.000 ton odpadne hrane. Na prebivalca to znese približno 78 kg letno, pri čemer bi več kot tretjina zavržene hrane še vedno lahko bila užitna. Gospodinjstva so odgovorna za skoraj polovico teh izgub, sledijo restavracije in druge storitve, proizvodnja ter trgovine (SURS, 2023).

Glavni vzroki zavržkov hrane so raznoliki. Pri pridelavi jih povzročajo tržne zahteve in logistične omejitve, medtem ko doma največ hrane propade zaradi neustreznega načrtovanja nakupov, napačne interpretacije rokov uporabe ter nezadostnega zavedanja o njeni resnični vrednosti.

Predlagane rešitve:

- Sistemski ukrepi za preprečevanje izgub ter spodbujanje doniranja presežkov in podpore kratkim dobavnim verigam.
- Izobraževalne in ozaveščevalne kampanje, posebej usmerjene v mlade, ki lahko spreminjajo navade in vplivajo na vrstnike oz. družbo.
- Praktična orodja in lokalne pobude (npr. digitalna orodja za načrtovanje nakupov, izmenjava presežkov, inovativne prakse v javnih institucijah), ki zmanjšujejo odpad in krepijo prehransko varnost.

Vpliv hrane na zdravje

"Lokalno pridelana hrana prispeva k boljši kakovosti prehrane, saj zaradi krajše dobavne poti ohranja več hranilnih snovi, hkrati pa spodbuja zdravje posameznika in pozitivno vpliva na javno zdravje v lokalnem okolju." (Eva B., ZSPM)

V Sloveniji in drugih evropskih državah zaradi nezdrave, cenovno dostopne prehrane ter sedečega življenjskega sloga narašča debelost pri otrocih, mladostnikih in odraslih (Državni zbor Republike Slovenije, 2021). Posledično se pri otrocih vse pogosteje pojavlja sladkorna bolezen tipa 2, zmanjšuje pa se tudi njihova telesna zmogljivost. Hiter način življenja, pomanjkanje časa, enostavna dostopnost močno industrijsko predelane hrane ter prevlada in agresivno oglaševanje nezdrave hrane otežujejo ohranjanje zdravih prehranskih in gibalnih navad. Izbira zdravega načina življenja postaja vse zahtevnejša in zahteva dobro ozaveščenega posameznika.

Razumevanje vpliva hrane na zdravje nam omogoča, da sprejemamo boljše prehranske odločitve in s tem dolgoročno izboljšamo kakovost življenja. V Sloveniji imamo razvit sistem medsektorskega povezovanja – organizirane prehrane v vzgojno-izobraževalnih zavodih

(vrtci in šole). Javni zavodi kot pomembni porabniki hrane trenutno uporabljajo razmeroma majhen delež lokalno pridelanih živil, zato je ključno povečati njihovo oskrbo predvsem s kakovostno in priporočeno hrano iz domačega okolja. Pogosto se namreč naroča cenovno ugodnejša hrana, ki pa je zaradi načina pridelave, predelave in dolgih transportnih poti lahko tudi nižje kakovosti.

Predlagane rešitve:

- Učinkovit nadzor nad oglaševanjem, s poudarkom na spodbujanju oglaševanja zdrave, lokalne in trajnostne prehrane, ki mora biti tudi cenovno dostopnejša, in omejevanje oglaševanja nezdravih živil v lokalnih okoljih, zlasti na javnih mestih, prireditvah ter v okolici vzgojno-izobraževalnih zavodov.
- Povečanje deleža kakovostnih in priporočenih živil domačega izvora v javnih zavodih ter krepitev organizirane prehrane kot medsektorskega mehanizma.
- Spodbujanje uživanja in porabe sezonskih živil.
- Spodbujanje pristopa "od vil do vilic", ki poveže način pridelave, prehranske lastnosti in potrošniške izbire ter zmanjšuje zdravstvene in socialne neenakosti.
- Prilagoditev sistema subvencionirane študentske prehrane tako, da bo omogočala zdravo, lokalno in trajnostno izbiro.
- Omejevanje oglaševanja nezdrave prehrane.
- Spodbujanje razumljivejših in transparentnejših oznak živil in izdelkov.
- Spodbujanje razumevanja razmerja med ceno in kakovostjo.

Trajnostni razvoj kmetijstva

"Če si narod ne bo nehal zatiskati oči in spregledal, da so kmetje in predvsem družinske kmetije steber družbe ter varuhi prehranske varnosti in stabilnosti, se mu slabo piše." (Domen, ZSRM)

Trajnostni razvoj kmetijstva je postal ena najpogosteje uporabljenih, a hkrati tudi vsebinsko izpraznjenih besednih zvez sodobnih kmetijskih politik. Čeprav strateški dokumenti na nacionalni in evropski ravni poudarjajo varstvo okolja, podnebno odpornost in družbeno pravičnost, se v praksi ohranjajo proizvodni modeli, ki temeljijo na intenzivni rabi naravnih virov, visoki odvisnosti od zunanjih vložkov in kratkoročnih ekonomskih ciljih.

Eden ključnih problemov je nadaljnja degradacija kmetijskih tal. Kljub dostopnosti znanstvenih dokazov o upadanju vsebnosti organske snovi, zbijanju tal in izgubi rodovitnosti se trajnostno upravljanje tal pogosto obravnava kot prostovoljna nadgradnja, ne pa kot osnovni pogoj kmetijske dejavnosti. Politike še vedno premalo razlikujejo med kmetijami, ki dejansko zmanjšujejo okoljski odtis, in tistimi, ki zgolj izpolnjujejo minimalne administrativne zahteve.

Poleg okoljskih pritiskov je izrazit tudi ekonomski paradoks trajnostnega kmetijstva. Kmetje so pogosto pozvani k uvajanju okolju prijaznejših praks, vendar brez zagotovljenih stabilnih dohodkov ali pravičnega položaja v prehranski verigi. Tržna moč je skoncentrirana pri velikih trgovskih sistemih, medtem ko so pridelovalci izpostavljeni nihanjem cen ter naraščajočim stroškom energije in vhodnih surovin. V takšnih razmerah trajnost postane dodatno breme, ne pa razvojna priložnost.

Socialni vidik trajnosti ostaja ena najbolj zanemarjenih dimenzij. Starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev jasno kaže, da obstoječi sistem mladim ne ponuja privlačne prihodnosti. Kmetijstvo se pogosto predstavlja kot inovativno in perspektivno, vendar brez sistemskih rešitev za dostop do zemlje, kapitala in znanja ostaja predvsem retorična figura.

Mladi so vključeni v razprave, redkeje pa v dejansko soodločanje. Raziskave in prakse kažejo, da so lokalni prehranski sistemi pomemben vzvod trajnostnega lokalnega razvoja, saj povezujejo gospodarske, okoljske in socialne cilje. Tudi v Sloveniji dokumenti, kot je Resolucija o nacionalnem programu o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva "Naša hrana, podeželje in naravni viri od leta 2021", poudarjajo pomen lokalnega razvoja, sodelovanja in pristopa LEADER/CLLD kot ključnega mehanizma za aktivacijo potenciala manjših kmetij in lokalnih pobud.

Rešitve zahtevajo odmik od deklarativnega pristopa in prehod k odgovornostno naravnanim politikam. Trajnost mora postati merljiva, preverljiva in pogojena. To pomeni jasne cilje glede stanja tal, rabe hranil, zmanjšanja emisij in biotske raznovrstnosti ter neposredno vezavo javnih sredstev na doseganje teh ciljev. Odločevalci morajo prevzeti odgovornost za usklajevanje kmetijske, okoljske in prehranske politike, namesto da breme prilagajanja prelagajo izključno na kmete.

Predlagane rešitve:

- Prehod k merljivim, preverljivim in pogojenim politikam: jasni cilji glede stanja tal, rabe hranil, emisij in biotske raznovrstnosti ter vezava javnih sredstev na doseganje teh ciljev.
- Usklajevanje kmetijske, okoljske in prehranske politike, da breme prilagajanja ne pade izključno na kmete.
- Sprememba prehranskega sistema kot celote (odmik od logike nizkih cen in skritih stroškov) ter vključevanje mladih v dejansko soodločanje o mehanizmih, ki oblikujejo kmetijstvo.

Odgovornost lokalne skupnosti do trajnostnih prehranskih sistemov

"Lokalne skupnosti imajo ključno vlogo pri vzpostavljanju odpornih prehranskih sistemov, saj se prav na lokalni ravni stikajo pridelava hrane, potrošnja, javne politike in vsakdanje življenjske prakse prebivalcev." (prirejeno po Evropski komisiji, Strategija "Od vil do vilic", 2020)

Trajnostni prehranski sistemi se ne vzpostavljajo zgolj na nacionalni ali evropski ravni, temveč predvsem tam, kjer se odvija vsakdanje življenje ljudi – v lokalnih skupnostih. Občine imajo pri tem posebno odgovornost, saj razpolagajo z orodji, prostori in mehanizmi, s katerimi lahko vplivajo na pridelavo, distribucijo in porabo hrane. Hkrati so lokalne skupnosti tiste, ki lahko najhitreje prepoznajo potrebe prebivalcev ter posebnosti lokalnega okolja, kmetijstva in naravnih virov.

Eden ključnih izzivov sodobnih prehranskih sistemov je njihova vse večja oddaljenost od lokalnega okolja. Dolge dobavne verige, odvisnost od uvoza hrane ter pritisk na majhne in srednje kmetije zmanjšujejo odpornost lokalnih skupnosti, obenem pa prispevajo k okoljskim obremenitvam in socialnim neenakostim.

Predlagane rešitve:

- Občine kot zgled – vključevanje lokalnih pridelovalcev in predelovalcev na občinskih dogodkih, pogostitvah in prireditvah ter s tem jasen signal podpore lokalnemu kmetijstvu.
- Aktivno povezovanje deležnikov (dialog, mreženje, partnerski projekti), ki stabilizira lokalne verige vrednosti in poveča dodano vrednost lokalne hrane.
- Krepitev odgovornosti potrošnikov z ozaveščanjem o vplivu prehranskih odločitev, spodbujanjem izbire lokalnih in sezonskih živil ter večjim zavedanjem o vrednosti hrane.
- Podpora lokalnim tržnicam, kratkim verigam in neposredni prodaji.
- Dostopni javni razpisi za aktivnosti lokalne pridelave, predelave, ozaveščanja in inovativnih pristopov, posebej z vključevanjem mladih in sodelovanja s šolami ter mladinskimi organizacijami.

6. ZAKLJUČEK

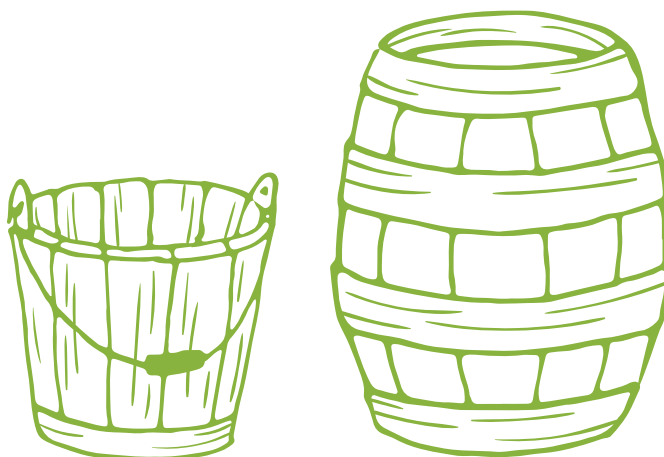
Manifest ni samo en dokument več v množici gradiv, ki so ustvarjeni in jih potem nikoli nihče več ne pogleda, so sami sebi namen in ustvarjajo ogljični odtis. *Manifest* je rezultat skupnega dela mladih z mest in podeželja, mladih kmetov ter mladih, ki o kmetijstvu pred projektom *Glas mladih* niso vedeli ničesar. Skupna točka je skrb za prehransko varnost in suverenost Slovenije, katere temelj je stabilen in trajnosten prehranski sistem, ki pa trenutno potrebuje temeljito, aktivno in čimprejšnjo prenovu.

Znan pregovor pravi, da je ekipa/veriga toliko močna, kolikor je močan njen najšibkejši člen. Zato smo skozi projektne aktivnosti skušali identificirati kritične točke, izzive, s katerimi se soočamo pri trajnostnih prehranskih sistemih, ter z različnimi deležniki iskali rešitve, ki bi pozitivno vplivale na vse vidike trajnosti in na vse deležnike prehranske verige. *Manifest* tako omogoča celovit pregled trenutnega stanja in konkretnih predlogov izboljšav prehranskega sistema, ki je lahko v pomoč odločevalcem pri oblikovanju podpornih politik deležnikom prehranskega sistema.

Začetna točka prehranskega sistema je kmet s kmetijskimi zemljišči. Brez začetne točke ni nadaljevanja, ni prehranskega sistema, ni hrane. V Sloveniji je le 3,5 % nosilcev kmetij mlajših od 35 let, medtem ko je kar 43,4 % nosilcev starejših od 65 let (RKG, 2025). Ta podatek vzbuja skrb, da bi že v bližnji prihodnosti lahko bili brez začetne točke prehranskega sistema.

To jasno kaže, kako nujno je, da se tematika ustrezno obravnava ter da se čim prej začne uvajati potrebne spremembe in rešitve v prehranski sistem. Odgovornost za to nosimo vsi, saj smo kot potrošniki, pridelovalci in odločevalci del istega sistema. Posebno vlogo imajo odločevalci, ki lahko s svojimi usmeritvami in ukrepi dodatno podprejo vse deležnike v prehranski verigi.

Zato si želimo odprtega dialoga, katerega rezultat bodo politike, ki bodo ustvarjale spodbudno in stabilno okolje za pridelavo hrane v Sloveniji.

7. VIRI

- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2018). *Sustainable Food Systems: Concept and Framework*. FAO. <https://www.fao.org/3/i9037en/19037EN.pdf>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2021). *Sustainable Food Systems: Concept and Framework*. FAO. <https://www.fao.org/publications/sofi>
- European Commission. (2019). *Employment and Skills in the Agri-Food Sector*. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/farmers/farming-and-generational-renewal_en
- European Commission – Access to Land: Opening the Way for Europe’s Next Generation of Farmers, 26. november 2025.
- European Commission. (2020). *A Farm to Fork Strategy for a Fair, Healthy and Environmentally-Friendly Food System*. https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en
- Naša super hrana. (n.d.). *Portal lokalne hrane*. <https://www.nasasuperhrana.si/>
- Kmetije kot ponudnik izobraževalnih vsebin v lokalnem okolju, magistrsko delo, Maja Sirše, 2018.
- Zveza slovenske podeželske mladine. (2021). *neMOC: Duševno zdravje na podeželju*. https://zspm.si/wp-content/uploads/2021/08/Brosura_neMOC_2021-08-17.pdf
- Kmetijski inštitut Slovenije. (2025). *Slovensko kmetijstvo v številkah 2025*. <https://www.kis.si/publikacije/slovensko-kmetijstvo-v-stevilkah-2025/>
- Statistični urad Republike Slovenije. (2024). *Odpadna hrana v Sloveniji*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/13128>
- Republika Slovenija – e-Uprava. (2024). *Predlog predpisa – e-Demokracija*. <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=17508&lang=si>
- Zadružna zveza Slovenije. (n. d.). *Gradivo za kviz: Mladi in kmetijstvo*. <https://zzs.si/zadruznistvo/gradivo-za-kviz-mladi-in-kmetijstvo>
- Statistični urad Republike Slovenije. (2023). *Odpadna hrana v Sloveniji: podatki o količini in deležih*. Statistični urad Republike Slovenije.
- Državni zbor Republike Slovenije. (2021). *Resolucija o nacionalnem programu razvoja slovenskega kmetijstva in podeželja do leta 2030 (ReNPURSK)*. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RES0101>

n **excuse**

Glas mladih
**BREZ KMETIJ
SE NE DA ŽIVET**

ZSPM

fOCUS

**REBOOT
FOOD**

Sofinancira
Evropska unija